

'Lost in translation'- Verengelsing van het hoger onderwijs in Nederland

Het gaat plotseling ontzettend snel. De verengelsing van het hoger onderwijs voltrekt zich in Nederland in een schrikbarend tempo en merkwaardig genoeg komen nu pas de eerste maatschappelijke reacties los. Onderhuids was er wel al enige beroering en bezorgde taalgebruikers hadden ook al wel hun ongenoegen geventileerd, maar dat bleef tot juni 2015 gerommel in de marge. Geen reden in elk geval tot publieke consternatie. Nu ineens wel. Hoe dit hele proces gelopen is, verdient in de Europese context van vandaag bijzondere aandacht.

Van Nederlands, tenzij...naar Engels, tenzij...

De initiale impuls tot de massale verengelsing die nu onstuitbaar om zich heen grijpt, is eigenlijk al gegeven in 2003 door het rapport *Nederlands, tenzij...* van de Commissie Nederlands als Wetenschapstaal van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).¹ De teneur van dat rapport geeft perfect de mentaliteit weer waarin de huidige verengelsing kadert, zoals het hiernavolgende fragment uit de finale aanbeveling illustreert: "De opkomst van één enkele mondiale *lingua franca* heeft enorme voordelen, vooral in de wetenschap. Niet alleen in de bètadisciplines, maar ook in die van alfa- en gammawetenschappen. Het gebruik van het Engels dient daarom te worden bevorderd *sans rancune en met elan*." Het zal de Franse lezer niet ontgaan hoe dit rapport het 'functieverlies' van het Nederlands onbeschroomd rationaliseert. Trouwens, de titel van dit rapport laat in dat opzicht geen enkele twijfel: *Nederlands, tenzij...* betekent: Nederlands is de voertaal van het hoger onderwijs, tenzij er een Nederlandsonkundige aanwezig is. Met deze kreet wordt de landstaal in één klap gedegradeerd tot een huis-, tuin- en keukentaal, ongeschikt voor academisch wetenschappelijk gebruik.

De academische wereld heeft deze boodschap meteen ter harte genomen. En vanuit universitaire kringen is ze met typisch Nederlandse bekeringsijver zelfs uitgedragen naar de rest van Europa. De bekende Nederlandse socioloog Abraham de Swaan liet in zijn geruchtmakende *boek Woorden van de wereld. Het mondiale talentstelsel*² weten dat alle landen van de Europese Unie zich maar beter bij de suprematie van het Engels konden neerleggen, immers: "De Europeanen hebben in snel toenemende aantallen Engels geleerd en spreken het als hun tweede taal. Ze gebruiken het voor internationale communicatie, in zaken en op reis, in wetenschap en technologie." (p.190) Die boodschap geeft ondubbelzinnig aan dat de verengelsing van het hoger onderwijs geen exclusief Nederlandse aangelegenheid is, maar een zaak die voorwerp moet worden van Europees taalbeleid. De bekende gidslandreflex in Nederland om het voortouw te nemen in het Europese taalbeleid, moet de rest van Europa toch aan het denken zetten?

Op het rapport van de KNAW is aanvankelijk weinig reactie gekomen. De universiteiten gingen dankbaar in op de suggestie, zoals onder meer blijkt uit de symptomatische uitspraak van rector magnificus Breimer van de Universiteit Leiden in het Leids universitaire weekblad *Mare* van 13 maart 2003: "De stelregel is: Engels in de masterfase waar dat functioneel is. Maar men zal moeten aantonen dat colleges in het Nederlands nodig zijn.' Het zal de aandachtige lezer opvallen dat hier al een cruciale verglijding heeft plaatsgevonden: *Nederlands tenzij...* is hier ontegenzeggelijk veranderd in *Engels, tenzij...*! Die verglijding manifesteert zich ook al heel concreet in het huidige universitaire onderwijs in Nederland. In een antwoord op Kamervragen van 14 juli⁶ staat te lezen dat tussen 2009 en 2013 het Engelstalige onderwijsaanbod gestegen is van 64% tot 80% en dat op de hogescholen al circa 15% in het Engels wordt aangeboden. En hiermee houdt het niet op. Het gaat nu werkelijk heel

hard. Daar waar de verengelsing zich oorspronkelijk nog beperkte tot de masters, zien we dat de bachelors ook steeds vaker in het Engels worden aangeboden, nu al in de TU Delft, de TU Twente, aan de Universiteiten van Leiden, Maastricht, Groningen, Utrecht, Wageningen, de Erasmusuniversiteit van Rotterdam. Tekenend is bijvoorbeeld de uitspraak van rector magnificus Karel Luyben van de TU Delft tijdens een debat op 9 maart 2015 dat het een kwestie van tijd is voor de TU Delft haar bacheloropleidingen allemaal in het Engels aanbiedt. In een recent artikel in *Neerlandia*³ schrijft overigens ook de rector magnificus Carel Stolker van de Universiteit Leiden: “Verengelsing van de academie is niet te stoppen. Onze ‘eigen’ masterstudenten krijgen in toenemende mate les in het Engels, en dat zal ook wel voor veel bachelorstudenten gaan gelden.’

Internationalisering en Nederlands ‘rendementsdenken’

De reden die overwegend wordt aangehaald om die verengelsing te promoten is de internationalisering van het hoger onderwijs, onder meer door de uiterst succesvolle Erasmusprogramma’s van de afgelopen kwarteeuw. In 2012 hadden al bijna drie miljoen studenten genoten van een internationale mobiliteit en het vermoeden bestaat dat dit aantal tot vijftien miljoen zal oplopen tegen 2025. Vooral in EU-landen met kleinere talen heeft dat heel snel de weg gebaad voor het Engels. Komt daar nog bij dat de Nederlandse universiteiten ongeremd inzetten op studentenrecrutering op de internationale markt, omdat het economisch besef in Nederland leeft, meer dan elders, dat de onderwijsmarkt onstuitbaar een internationale markt wordt. Drijvend op dit economisch ‘rendementsdenken’ willen Nederlandse universiteiten en hogescholen hun aandeel in die markt zo snel mogelijk verzekeren, ook als dat offers vergt van de eigen studenten. Of zoals de reeds genoemde Delftse rector Luyben het zo treffend formuleerde: “Wat ik wil is een echt internationale cultuur in Delft. Niet alleen internationals, ook Nederlanders moeten zich daarvoor aanpassen.”

Die internationalisering blijkt ook uit de snel wijzigende samenstelling van de wetenschappelijke staf. Het aandeel van de internationale wetenschappers en docenten neemt overhands toe en daarbij wordt meer gelet op de wetenschappelijke kwaliteit van de onderzoeker of docent dan op zijn kennis van het Nederlands. Veel docenten aan Nederlandse universiteiten zijn niet-Nederlandstalig en geven exclusief college in het Engels. Wat geldt voor het onderwijs, geldt des te meer voor onderzoeksteams. Onderzoek wordt steeds meer uitgevoerd in internationale samenwerkingsverbanden. Voor toekenning van subsidies is dat zelfs al een van de criteria. Wie een onderzoeksvorstel indient met een internationaal team heeft meer kans dat het gehonoreerd wordt en de *lingua franca* van dergelijke teams is uiteraard het Engels. Nu bovendien onderzoeksfinanciering in Nederland schraller wordt, solliciteren universiteiten in toenemende mate naar internationale financiering en ook dat gebeurt exclusief in het Engels. In die wedloop naar lucratieve internationale profilering is daar recent nog een extra motivatie bijgekomen om over te schakelen op het Engels. Naar het voorbeeld van prestigieuze Amerikaanse universiteiten zoals MIT, Stanford, Harvard, etc. investeren Nederlandse universiteiten met Leiden en de TU Delft als gangmakers, nu enorm in *Massive Open Online Courses (MOOC’s)* die wereldwijd worden gevolgd en waarmee volledige universitaire opleidingen online in het Engels worden aangeboden. In 2014 opende de Universiteit Leiden zelfs het academiejaar met een reclamedemonstratie over de mogelijkheden van MOOC’s voor de toekomst van de universiteiten.

De universiteiten en de hogescholen zien dus redenen te over om over te stappen op het Engels. En niet alleen maar voor de colleges. De hele universiteit wordt compleet verengeld. De voortekenen zijn legio. Aan de TU Delft vond in 2014 de opening van het collegejaar voor het eerst in het Engels plaats en in januari 2015 volgde de eerste Engelstalige diësviering. En bij de opening van het academiejaar 2014 aan de VU Amsterdam zei de voorzitter onverbloemd: "Op termijn zal Engels onze taal van communicatie worden en houd ik deze speech in het Engels." Ook aan de universiteiten van Maastricht, Groningen, Amsterdam en Tilburg is Engels ondertussen de voertaal geworden. Wat dit precies betekent, wordt badinerend geïllustreerd in de openingsalinea van een opiniestuk van Ad Verbrugge in NRCDEWEEK van 29 juni 2015: "Laatst was ik op *Tilburg University* waar ik zitting mocht nemen in een paneldiscussie over onrust aan de Nederlandse universiteiten. Op de gevel van het gebouw waar ik die middag moest zijn, prijkte de naam *Dante Building*. Binnen hingen bordjes met *Ground Floor, Lecture Hall* etc. Op de Vrije Universiteit te Amsterdam staat ook nog eens 'you are at', alsof je zo'n bordje ooit zou kunnen lezen zonder je op die plaats te bevinden." De voertaal verschijnt niet alleen op bordjes, ze wordt ook ingevoerd op de werkvloer. Aan de Universiteit Maastricht en op de Erasmus Universiteit Rotterdam wordt er al deels in het Engels vergaderd. Dat heeft natuurlijk consequenties voor het beleid. Zo heeft het College van Bestuur van de Erasmus Universiteit Rotterdam besloten om tweetaligheid zelfs officieel als norm in de bedrijfsvoering op te leggen. In een brief aan het personeel staat dan ook: "Dit houdt in dat alle belangrijke documenten standaard in zowel Nederlands als Engels worden gepubliceerd. En tweetaligheid bij al het ondersteunend en beheerspersoneel wordt gestimuleerd. Concreet houdt dit in dat de EU Rotterdam u ondersteunt in het u eigen maken van het taalvaardigheidsniveau dat passend is bij uw functie; op een manier die het beste bij u past." Zo isoleert het Nederlandse hoger onderwijs zich door zijn taalbeleid zienderogen van de Nederlandse maatschappij. Studenten lijken daar merkwaardig genoeg geen moeite mee te hebben. Ze geloven kennelijk voetstoots dat ze uiteindelijk toch in een internationale omgeving gaan werken en dat ze dus maar beter voorbereid kunnen zijn.

Tegenstroom

Komt er dan helemaal geen reactie op deze 'haast totalitaire' invoering van het Engels in het hoger onderwijs, vraagt u zich nu wellicht verbijsterd af. Toch wel, maar het verzet is in Nederland maar heel langzaam op gang gekomen. Veel trager dan in België bijvoorbeeld, waar de professor fysica van de Antwerpse Universiteit Jozef Devreese al in 2008 in *De Standaard* meer Engels de verkeerde medicatie noemde: "Het juiste medicijn bestaat erin de wetenschappelijke excellentie op te drijven", schreef hij. En wettelijk had Vlaanderen bij decreet een behoorlijke rem gezet op de Engelstalige opleidingsonderdelen door die in 2003 tot 20% van het totale studieaanbod te beperken. Al dient hier aan toegevoegd te worden dat dit decreet al in 2010 versoepeld werd door het aandeel voor het Engels voor een bacheloropleiding al tot 30 studiepunten op te trekken en door voor een Engelstalige masteropleiding enkel nog te eisen dat er een Nederlandstalig equivalent binnen Vlaanderen aanwezig is. In Nederland kwam de eerste uitvoerige reactie, zoals te verwachten, van de Nederlandse Taalunie, meer bepaald van de Raad voor Nederlandse Taal en Letteren in de *Startnotitie Nederlands in het hoger onderwijs* van juni 2013. Daarin wordt expliciet de alarmbel geluid over het 'afnemend gebruik van het Nederlands als instructietaal'. Deze voorbereidende notitie raakt aan een aantal pijnpunten van de radicale verengelsing. In de eerste plaats natuurlijk dat die ten koste gaat van de academische taalvaardigheid in het Nederlands en van het verwerven van Nederlandstalige vaktaal. Concreet: straks kan de afgestudeerde architect niet meer in rond Nederlands uitleggen wat hij van de bouwvakker verwacht en slaagt de socioloog er niet meer in om

zijn beleidsaanbevelingen behoorlijk in de landstaal te vertalen, evenmin als de arts aan zijn patiënt kan uitleggen wat hem mankeert. Immers, verwaarlozing van de landstaal op academisch niveau zal sowieso ook leiden tot 'minder aandacht voor het goed hanteren van de Nederlandse taal in het algemeen'. Bovendien vraagt de Raad zich af of de eenkennige focus op Engelstalige publicaties en visies eigenlijk wel maatschappelijk acceptabel is, omdat hiermee tekort wordt gedaan aan heel eigen Nederlandse invalshoeken, waardoor een funeste kloof tussen academia en de Nederlandse burger wordt gecreëerd. Van universitair gevormden mag volgens de Raad op zijn minst een actief burgerschap worden verwacht en: "Daar hoort een sterke taalvaardigheid bij." Onderwijsinstellingen stellen zich daarbij te weinig vragen en maken te zelden expliciet waarom de keuze voor Engels als instructietaal zo nodig is.

Deze eerste aanzet tot serieuze kritiek is heel recent gevolgd door een uitvoerig en doorwrocht *Manifest van het TaalCollectief*⁴ dat op 27 juni 2015 in verkorte vorm verschenen is in NRC Handelsblad en ondertekend is door tientallen hoogleraren, wetenschappers en schrijvers. Onder instigatie van onder meer universiteitshoogleraar Frits van Oostrom, schrijver Abdelkader Benali, hoogleraar Europese Studies Paul Scheffer en de al genoemde filosoof Ad Verbrugge komt dit manifest in fel verzet tegen het hierboven genoemde economische 'rendementsdenken' dat "vaak ten koste gaat van de kwaliteit van de opleiding – verzorgd in gebrekkig Engels, dat niet de helderheid en nuance van de moedertaal bereikt – terwijl misschien maar een enkele verdwaalde Chinees en een hippe Duitser op college is." Het manifest opent met de verontruste vaststelling dat het hoger onderwijs de cultivering van de taal niet meer als een kerntaak ziet, verontrust omdat dit jammer genoeg leidt tot taalvershraling en daling in de kwaliteit van het denken. Het *globish*, 'die uitgekledede vorm van Engels die een simpele grammatica kent en die bestaat uit zo'n vijftienhonderd woorden' verdrukt als taal van mondiale kennisdeling in de wetenschap, de nuances en precisie van de natuurlijke taal. Nuancering, toegankelijke vertaling van wetenschappelijke bevindingen, cultuurgebonden verwoording van kennis gaan daardoor verloren. Bovendien gaat ook het Nederlands als wetenschapstaal teloor. Als nu al blijkt dat jongeren aan het begin van hun academische carrière het Nederlands nog lang niet goed beheersen, dan zal de opleiding in gemankeerd Engels hun taalvaardigheid zeker niet ten goede komen. Het halfbegrepen steenkoolengels zal bovendien heel wat studenten hinderen in het werkelijk doorgronden van moeilijker stof, zoals nu al duidelijk is. Dat door het Engelstalig onderwijs heel wat van de kennisoverdracht verloren gaat, is kennelijk geen bezwaar voor de universiteiten, tenminste als we merken hoe rector Luyben dat met een Jantje van Leiden afdoet: "Ja, er is informatieverlies, maar dat is er altijd als iemand iets vertelt voor een groep. Er zijn gelukkig veel andere manieren om informatie over te brengen."

Is die verengelsing bovendien wel zo nuttig als te allen kante wordt uitgebazuind? Voor heel wat beroepen is juist een uitstekende beheersing van de moedertaal een eerste vereiste: in het openbaar bestuur, de rechtspraak, de medische wereld, de media, de politiek, het onderwijs, enz. Als het hoger onderwijs die maatschappelijk meerwaarde van kwaliteitsvorming in de moedertaal verwaarloost, wordt dan niet die notoire sociale kloof gecreëerd tussen de Engelstalige elite en de moedertaalsprekende rest van de maatschappij? Verengelsing van het hoger onderwijs veroorzaakt maatschappelijke segregatie, waarvan de allochtone bevolkingsgroepen en de lagere sociale klasse in het algemeen de eerste slachtoffers zijn. Terecht rijst dan de vraag: "Waarom verwachten we wel van onze allochtone Nederlanders dat ze Nederlands spreken en schrijven, als we daar bij docenten op onze hogescholen en universiteiten geen belang meer aan hechten?" Verengelsing van het hoger

onderwijs getuigt van een onoirbare minachting voor de eigen cultuur, verbreekt de betrokkenheid van de kennisinstellingen bij de samenleving en druist daarmee in tegen de noodzakelijke integratie van wetenschap en maatschappij. Wetenschap die de voeling verliest met de gemeenschap verliest haar legitimiteit en haar geloofwaardigheid. Tergend is daarbij ook de schandalige veronachtzaming van de rest van het onderwijs dat kennelijk niet meer meetelt.

De conclusie van het rapport is dan ook een forse uithaal naar het huidige beleid: “Als we een goede beheersing van het Engels werkelijk belangrijk achten in ons hoger onderwijs, dan doen we er verstandig aan een andere benadering te kiezen dan de huidige verengelsing van het onderwijsaanbod. Eerst dienen we te zorgen dat de studenten het Nederlands onder de knie krijgen!”

De globalisering die steevast wordt ingeroepen als motivatie voor de huidige verengelsing wordt hier ontmaskerd als provincialistisch globalisme dat alleen maar een suggestie van grootsheid uitdraagt, maar verder getuigt van een jammerlijk gebrek aan zelfrespect en van een kortzichtig rendementsdenken. Dat daarbij feitelijk de Nederlandse Wet op het hoger onderwijs met voeten wordt getreden, die in art. 7.2 uitdrukkelijk stelt dat Nederlands de voertaal dient te zijn in het onderwijs, is kennelijk slechts een hinderlijk detail. Het manifest roept dan ook op tot een fundamenteel maatschappelijk debat en het TaalCollectief formuleert alvast tien pregnante actiepunten die moeten leiden tot een weloverwogen taalbeleid, waarin verengelsing afgewogen wordt tegen de obligate kerntaak van de zorg voor de eigen taal en cultuur. Met het oog op de betrokkenheid bij de samenleving en de opleiding tot ‘kritische burgers’ die van het hoger onderwijs verwacht moeten worden, dient de huidige ondoordachte verengelsing opnieuw bekeken te worden.

Dit gedreven pleidooi is de eerste gemotiveerde alarmkreet vanuit het academisch milieu zelf. Maar ondertussen heeft die toch al geleid tot maatschappelijk rumoer. In het NRC Handelsblad van 20 juni publiceerde de al eerder genoemde filosoof Ad Verbrugge een bijzonder cassante, maar pertinente aanval tegen de huidige verengelsing, die hij ‘ongelooflijk dom’ vindt⁵. Hij argumenteert overtuigend dat een universiteit die werkelijk diversiteit en academisch burgerschap nastreeft, niet onder het mom van globalisering het *globish* tot haar enige voertaal kan maken. Hij besluit zijn artikel met de bedenking dat het “weinig verbazing mag wekken dat uiteindelijk ook het gewone volk – en de belastingbetaler – weinig respect meer heeft voor de academische gemeenschap” als “de universitaire elite vooral met zichzelf bezig is – en ondertussen de Nederlandse cultuur verkwanselt.”

Ook de politiek heeft het debat nu eindelijk opgepakt. Kamerlid Van Dijk van de SP heeft naar aanleiding van het *Groot Manifest* op 14 juli 2015 kamervragen gesteld over de verengelsing⁶, omdat de partij zich zorgen maakt over de kwaliteit van dit onderwijs en vreest voor een ‘gesegregerde intellectuele elite die letterlijk en figuurlijk niet meer een zelfde taal spreekt als de mensen’. Maar of deze kritiek zal leiden tot doordachter politiek beleid blijft zeer de vraag, als we het sussende en nietszeggende antwoord van Minister Jet Bussemaker van Onderwijs beluisteren. Zij paait de verontrusten met de doodoener dat er gewaakt zal worden over de kwaliteit van het onderwijs en ze ‘juicht toe’ dat buitenlandse studenten die langer in Nederland verblijven ertoe aangezet worden ook wat Nederlands te leren, maar verder valt ze alleen maar het overheersende Nederlandse rendementsdenken bij, dat het Engelse lesaanbod zo belangrijk is om meer buitenlandse studenten naar Nederland te halen. Het ziet er vooralsnog niet naar uit dat het tij zal keren.

Ludo Beheydt – Universit  catholique de Louvain

1. *Nederlands tenzij...* Commissie Nederlands als Wetenschapstaal van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), Amsterdam, KnaW, 2003, ISBN 90-6984-378.
2. Abraham de Swaan (2002) *Woorden van de wereld. Het mondiale talenstelsel*. Amsterdam, Bert bakker. ISBN 90 351 2362. Engelse versie: *Words of the World*.
3. Carel J.J.M. Stolker 'Een stem uit leiden'. *Neerlandia*, nr. 1 (2014), 6-8.
4. *Manifest van het TaalCollectief. Een pleidooi voor een taalrenaissance in het hoger onderwijs van de 21^e eeuw – te beginnen met Nederlands*. Pdf 27 juni 2015, laatst geraadpleegd op ,15 juli 2015.
5. Ad Verbrugge 'Nederlands in het hoger onderwijs - en geen globish'. **NRCDEWEEK**, maandag 29 juni 2015, p. 14-15.
6. 'Beantwoording Kamervragen over groot manifest der Nederlandse taal'. Kamerstuk 14 juli 2015. www.rijksoverheid.nl .